

LIBRIS

We know
books

OVIDIU MOCEANU

Tratatul despre vis

CARTIER POPULAR

Cuprins

I. PROLEGOMENA	9
I.1. Visul și literatura – o sfidare a limitelor	9
I.2. Din visul antic	19
II. VISUL ȘI ÎMPĂRĂȚIA	27
II.1. Visul și dialogul omului cu Dumnezeu	27
II.2. Sacru și diabolic în vis	48
II.3. Onirologie creștină	75
III. ENERGIA DE INFLUENȚARE	93
III.1. Visul ca scenariu	93
III.2. Vis, alegorie, parabolă, simbol	110
III.3. Visul și miturile	134
IV. VISUL FĂRĂ PROGRAM	169
IV.1. Viața e vis, visul e viață	169
IV.2. Avataruri cvasionice	185
IV.3. Visarea retroactivă. La izvoarele ființei	201
V. VISUL CU PROGRAM	210
V.1. Romantizarea lumii... ..	210
V.2. „Valul de vise” din „pădurea de simboluri” a nopții moderne	249
V.3. Visul „superrealist”	266
V.4. Din visul avangardei românești	274
V.5. Direcția onirică sau a visa că nu visezi	285

VI. DIN VISUL ȘTIINȚEI MODERNE	324
VII. ANEXE	357
Vise, vedenii, prorocii, profeții, străvederi, descoperiri, răpiri în duh (extaze), înainte-vederi (meniri), năluciri, arățări, prevestiri, parabile în <i>Vechiul și Noul Testament</i>	357
Bibliografie	433
Indice de nume	463

I.1. Visul și literatura – o sfidare a limitelor

„În vis suntem eliberați de limitele obișnuite de spațiu și timp, ne întoarcem la trecutul nostru și probabil mergem în întâmpinarea viitorului, iar eul care trece prin aceste aventuri este un eu esențial, fără vârstă.”

J.B. PRIESTLEY¹

Faptul de a visa a fost înțeles, întotdeauna, ca un fenomen straniu. Visul a produs și produce o stare de neliniște, fiindcă ordinea obișnuită a lucrurilor pare subminată de o întrebare inevitabilă: există o altă lume, pe care eu nu o văd decât într-o stare specială, somnul? Ce fel de lume e aceasta, ce legi o guvernează, de vreme ce, după trezire, în ciuda sentimentului că am trăit o altă viață, revin în aceeași realitate din care „am plecat”? Posed, oare, un alt trup, un alt suflet, o altă minte, de care numai în împrejurările aduse de vis îmi dau seama? Sau, poate, mi se trimit mesaje pe care eu nu le înțeleg... Am trăit cumva, într-o altă vreme, o viață a cărei amintire revine în vis, când, eliberat de diferite constrângeri, sufletul ajunge din nou *acolo*, în acel timp? Cine stăpânește tainele acelei vieți? E

¹ Apud E.R. Dodds, *Dialectica spiritului grec*. Trad. Catrinel Pleșu, pref. Petru Creția, Ed. Meridiane, București, 1983, p. 184. Vezi și reeditarea, cu titlul *Grecii și iraționalul*, Ed. Polirom, Iași, 1998.

posibil să văd ceea ce are să vină și, ca un favor, mi se trimite un avertisment? Ș.a.m.d.

Evident, literatura nu putea rămâne nepăsătoare la aceste întrebări, după cum nici știința. Felul cum ele, în primul rând, au dat răspunsuri rămâne unul din criteriile de cercetare a contribuției diferitelor epoci la evoluția gândirii umane. Impresionanta carte a lui Albert Béguin (apărută într-o primă ediție în 1937) se deschide cu această frază semnificativă: „Orice epocă a gândirii umane s-ar putea defini, cu destulă profunzime, prin relațiile pe care le stabilește între vis și starea de veghe”². Mergând mai departe, în linia asocierilor între vis și literatură, între faptul de a visa și de a crea, între vis și anumite specii literare, credem că datele fundamentale ale unei epoci pot fi determinate prin studiul situației ei față de ficțiune. S. Freud apropia, în eseul *Scriitorul și activitatea fantasmatică*, visul de creația literară, considerând că resorturile din care se nasc nu se deosebesc prea mult. Creația, rod al efortului celui ce „visează cu ochii deschiși”, se aseamănă cu visul nocturn prin trăsătura principală de a fi, într-un grad mai mare sau mai mic, expresia împlinirii unei dorințe³.

Încrederea în vis sau neîncrederea vin din intuirea, înțelegerea sau neintuirea, neînțelegerea statutului ficțiunii în viața umană. Nu e locul să discutăm în detaliu această problemă. Totuși, revenind la Freud, să reținem ideea că visul este un mecanism homeostatic menit să protejeze ființa. Un cercetător,

² Albert Béguin, *Sufletul romantic și visul. Eseu despre romantismul german și poezia franceză*. Traducere și prefață de D. Țepeneag, Ed. Univers, București, 1970, p. 7.

³ S. Freud, *Scriitorul și activitatea fantasmatică*, în *Scrieri despre literatură și artă*. Trad. și note Vasile Dem. Zamfirescu, pref. Romul Munteanu, Ed. Univers, București, 1980, pp. 3-17.

David Beres, chiar demonstrează că imaginația, care produce ficțiuni, și visul sunt forme de adaptare la realitate⁴. Ca urmare, s-ar pune întrebarea dacă nu există cumva o necesitate structurală a ficțiunii, ca o condiție ontogenetică, împlinită sau suplinită de existența visului. Prin vis, situațiile existențiale se multiplică, ființa, menținută în contact cu mediul, elaborează scenarii, receptate ca o experiență de dincolo de limitele umane. Poate că simbolistica visului nici nu are importanța pe care i-o acordăm noi azi, ci procesul de resemantizare la care sunt supuse „realitățile” onirice. În mecanismul de autoreglare a ființei față de trecutul ei, realitatea biologică, contextul existențial și ceea ce are să vină, se impune găsirea *perspectivei unitare*. E. Sábato vorbea de „nonsensul care apare atunci când dorim «să explicăm» visele, așa cum ai încerca să explici *Procesul* lui Kafka”⁵. Nici visele, nici romanul lui Kafka nu se lasă pătrunse de concepte carteziene, pentru că, probabil, sufletul vede ca printr-o „fereastră murdară” realitatea, ori că instinctul de conservare, cu ajutorul simbolurilor și măștilor, ne ferește de „o viziune prea atroce”. E. Sábato nu ezită să afirme că visul „împiedică dispariția ființei umane, care ar putea cădea victimă nebuniei” și că, prin vis, „omul depășește în chip infinit constant teoremele și punțile”⁶. Scriitorul pare condamnat să trăiască visele comunității. În visul-operă sau opera-vis, ea se regăsește și poate contracara tendințele malefice, consumate în plan ficțional.

⁴ Vezi A. Irving Hallowel, *Le rôle des rêves dans la culture Ojibwa*, în *Le rêve et les sociétés humaines*. Gallimard, sous la direction de Roger Caillois et G.E. von Grunebaum, N.R.F., Paris, 1967, p. 279.

⁵ Ernesto Sábato, *Între scris și sânge*. Conversații cu Carlos Catania. Trad. Luminița Voina-Răuț. Pref. Andrei Ionescu, Ed. Universal Dalsi, București, 1995, p. 88.

⁶ *Idem, ibidem*, p. 87.

De existența unui limbaj, care ar transmite, mai mult sau mai puțin limpede, elementele perspectivei, integratoare, al cărei punct (secret) se află „dincolo”, vorbesc și primitivul, și Homer, și romanticul german, și contemporanii noștri, inclusiv E. Sábato, fiecare în felul lui, desigur. „Chiar când introspecția sau știința psihologiei mă vor învăța să urmăresc mecanismul în care imaginile visului se leagă de cele ale experienței conștiente – mărturisește A. Béguin –, tot nu voi avea niciun motiv să mă simt liniștit. Pot cunoaște calea pe care o urmează imaginile până în ultima clipă a parcursului lor infinit, dar voi ignora întotdeauna originea lor: ele, ce-i drept, mi-au vorbit într-un limbaj care mă emoționează prin calitatea și prin aparenta aluzie la ceva foarte important, pe care îl simt strâns legat de mine. Dar nicio explicație nu mă va lămuri asupra naturii acestui limbaj, nici asupra adevărului acestor aluzii”⁷.

Resemantizarea are loc nu numai la nivelul imaginilor, ci și al structurilor gândirii onirice. Putem vorbi de o gândire onirică? Desigur. Logica ei însă e în mare parte necunoscută. Aplicând elementele experienței obișnuite, nu vom fi în stare să demontăm / decodăm structurile. Simultaneitatea, ubicuitatea, eliberarea, în general, de orice constrângeri spațiale și temporale produc o altă imagine a lumii, de cele mai multe ori opusă celei obișnuite. Imposibilitatea explicării inefabilului poetic, dificultatea pătrunderii în structurile epice altfel decât prin aproximări își au explicația în aceste fenomene, specifice și operei literare.

Norbert Groeben, spre exemplu, constată că, în vis, „determinațiile arhetipurilor mitologice sunt dispuse pe planuri diferite, care nu pot fi clar separate, au semnificații nebuloase,

---

⁷ *Op. cit.*, p. 8.

fluctuante și în general sunt astfel structurate încât nu pot fi abordate într-un limbaj științific-rațional⁸.

La romantici, dar și la Jung (când studiază interferențele visului cu mitul), găsim ideea unui limbaj universal preexistent, pe care visul îl reactivează. Acest lucru e posibil, ne spune Jung, fiindcă totul a fost înmagazinat în inconștientul colectiv sau individual. De acolo recuperăm, prin vis, numai fragmente. Și chiar dacă ceea ce vine de acolo e un lucru obișnuit, noi îl receptăm într-un registru afectiv mult mai puternic, pentru că are loc o reordonare a imaginilor și se produce un anume impact asupra conștiinței⁹.

Poezia, dar nu numai ea, restructurează imaginile cu care suntem obișnuiți, provocând cititorul la un efort de decodare. Capacitatea lui de pătrundere „dincolo” de limitele limbajului dă măsura înțelegerii textului. Înainte de Freud sau Jung, Gotthilf Heinrich von Schubert, în *Simbolistica visului*, sesiza apropierea între vis și mit vorbind despre „Verbul pogorât în omul primitiv”. El recurgea la o analogie între simbolurile din mitul lui Dionysos și cele din misterele eleusine și, deși nu totdeauna găsește cea mai potrivită nuanță, se reține concluzia la care a ajuns: în marile mituri ale omenirii, ca și în poezie și vis, găsim aceeași putere de înțelegere a universului datorată unui alt tip de gândire decât cel din starea de veghe. Schubert consideră că omul primitiv, el însuși Verb divin, posedă capacitatea de a înțelege Verbul divin și că Antichitatea se afla mai aproape decât

---

⁸ Norbert Groeben, *Psihologia literaturii. Știința literaturii între hermenetică și empirizare*. Trad. Gabriel Liiceanu și Suzana Mihăilescu, pref. Gabriel Liiceanu, Ed. Univers, București, 1978, p. 180.

⁹ C.G. Jung, *Essai d'exploration de l'inconscient*. Traduit de l'allemand par Laure Deutschmeister. Introduction de Raymond De Becker, Denoël, Paris, 1990, pp. 63-84.

noi de această posibilitate: „Dumnezeu devenit natură a fost pentru Antichitate în același timp vis și explicație a visului (...) Verbul revelat simțurilor în natura înconjurătoare concorda la origine cu Verbul pogorât în omul primitiv; iar acesta înțelegea limbajul pe care spiritul său îl vorbea la fel de bine ca și revelația vie; mai mult: el însuși era Cuvântul”¹⁰. Evident, concepția lui Schubert, adoptată de romantismul filosofic, contrapune acest moment inițial celorlalte, de „corupere” a limbajului, de încurcare babilonică a discursurilor. Singur limbajul enigmatic al visului mai păstrează prospețimea inițială, deși cu intermitențe care fac dificil efortul de înțelegere.

Romanticii au recurs la forța visului pentru a reface unitatea originară a Cuvântului, singurul în stare să desființeze granițele dintre veghe și somn, realitate și vis. Căci, cum va afirma mai târziu Mallarmé, poezia se face cu cuvinte, nu cu idei. Tot un romantic, Jean Paul, „maestrul necontestat al visului”¹¹, cum îl numește A. Béguin, va considera visul „poezie involuntară”. El observă ruptura pe care o produc creația și visul. Visătorul, ca și creatorul, se metamorfozează în personaj al propriei ficțiuni; personaj și, totodată, spectator într-o piesă de teatru scrisă de o forță care-l depășește: „...ca și în vis, le privește (personajele) acționând, în viață, și le ascultă... E firesc ca în vis figuranții să ne surprindă prin unele răspunsuri care le-au fost totuși inspirate de noi (...). În vis ne lipsește însă conștiința efortului...”¹²

Recunoaștem aici acel fenomen de scindare a personalității sesizat de Rimbaud când spunea: „Eu e un altul...” De asemenea, nu suntem departe de optica suprarealiștilor asupra visului, doar că va interveni, la ei, o modificare de sens: Eul

¹⁰ *Apud* Albert Béguin, *op. cit.*, p. 159.

¹¹ *Idem, ibidem*, p. 225.

¹² *Ibid.*, p. 254.

interior trebuie să fie urmat cu fidelitate și orice urmă de luciditate trebuie abandonată. Dar asupra acestor idei vom reveni, în alt context.

Novalis apropia visul de povestire, basm. Simțim nevoia de coerență, de organizare a materiei onirice, ca într-o povestire. Întocmai ca suprarealiștii, vede în vis manifestarea libertății absolute a eului: „Visul e semnificativ ca și poezia, dar tocmai de aceea are o semnificație nesupusă vreunei reguli – e liber în mod absolut.”¹³

Symbolismul și energia mistică pe care le atribuie romanticii poeziei și visului i-au ferit de angoasa vieții moderne.¹⁴

Oamenii trăiesc nostalgia paradisului. Literatura onirică atestă sentimentul unei rupturi față de un timp îndepărtat al fericirii veșnice. Studiind acest fapt (de care ne vom ocupa într-un

¹³ *Ibid.*, p. 262.

¹⁴ Mircea Eliade, în capitolul III al cărții sale *Mythes, rêves et mystères*, Gallimard, Paris, 1990, pp. 60-77, se întreba care sunt resorturile interesului exacerbate de prin anii '50 pentru istorie și găsește explicația că e un semn al angoasei în fața morții, de care societățile preocupate de mituri, vise, credințe, rituri inițiatice (îndeosebi cele primitive) s-au eliberat. Pentru a-și ilustra demonstrația, povestește visul rabinului Eisik din Cracovia, pe care indianistul Heinrich Zimer l-a descoperit în cartea de povestiri hasidice a lui Martin Buber. Un om care crede (rabinul Eisik) în vis și altul care nu crede (căpitanul gărzii palatului regal), iată două atitudini caracteristice. Visul rabinului arată calea spre un nou umanism. Rabinul a avut un vis care îl îndemna să meargă la Praga, pentru că acolo, i se spunea, va găsi o comoară sub un pod care ducea la castelul regal. Visul a avut loc de trei ori și rabinul pleacă la Praga. Căutând, trezește suspiciunea căpitanului gărzilor, care îl întreabă ce caută. Povestea rabinului îi amintește de un vis pe care el însuși l-a avut și care îi spunea că ar fi o comoară în Cracovia, în casa unui anume Eisik, fiul lui Jekel. Rabinul, auzind acestea, s-a întors acasă și a descoperit comoara. O istorisire similară se află și în *O mie și una de nopți*.

capitol special), Mircea Eliade arată că „mitul paradisiac se întâlnește peste tot în lume” și că, în toate povestirile cu această temă, e vorba de o *cădere*, o ruptură între Cer și Pământ, *in illo tempore*. Notele tipice omului epocii aceleia sunt: nemurirea, libertatea, posibilitatea de urcare la Cer și de întâlnire cu zeii, prietenia cu animalele și cunoașterea limbii lor. Când șamanul încearcă să ajute un om, el se străduiește să anuleze condiția umană actuală, *căderea*, să reinstaureze condiția de om primordial. „Or, spune Mircea Eliade, este semnificativ că, pentru a-și pregăti transa, șamanul folosește limbajul secret sau, cum e numit în anumite regiuni, limbajul animalelor.”¹⁵

Elementul comun al tuturor miturilor despre vis rămâne *transgresarea limitelor*, nu numai de limbaj. Marile mituri romantice, între care și Visul (studiate de A. Béguin – al Noptii, Inconștientului, al Unității, al Sufletului Universal, al Numărului atotputernic), apar, de aceea, ca mituri ale opoziției față de un fapt dat. Scriitorii, ca și filosofii, vor să rezolve antinomia dintre vis și realitate (înțelese ca libertate și, respectiv, constrângere), între fantezie și limitare. „Omul, afirma Marin Preda, este o zeitățe înlănțuită de puterea condițiilor. Să le înfrângem și vom domni ca niște zei.”¹⁶ Aceeași aspirație, ca și în Antichitate, după cum vom vedea. În 1951, G. Devereux demonstra că „lucrarea onirică” este influențată de cultură și de ceea ce se așteaptă de la vis.¹⁷ Visul îl poate pune pe om în contact cu timpurile imemorabile ale formării lumii. Mohavii, ale căror mituri au fost studiate de G. Devereux, ca și unii australieni, vorbesc despre

¹⁵ *Ibidem*, p. 81.

¹⁶ În *Timpul n-a mai avut răbdare: Marin Preda*, Ed. Cartea Românească, București, 1981, p. 147.

¹⁷ Georges Devereux, *Rêves pathogènes dans les sociétés non occidentales*, în *Le rêve et les sociétés humaines*, op. cit., p. 200.

IBPIS | We know books

timpul Creației ca „un timp al unui vis”. Un șaman susține că în perioada intrauterină a văzut facerea lumii și că atunci, la facerea lumii, lui i s-a dat să vindece anumite boli, prin visul pe care l-a avut. Prin vis, mai vede o dată momentul Creației, dar în adolescență.¹⁸ Toată Cultura Mohavilor are în centru, de altfel, mitul visului primordial. Un fapt de cultură nu devine bun al comunității decât dacă a fost visat. A.L. Kroeber (1925) a numit cultura lor „cultură onirică”¹⁹, fapt mai rar întâlnit.

Există și credința că zeii și chiar strămoșii au creat anumite părți din realitate visându-le. O dogmă a teologiei hinduse afirmă că lumea nu reprezintă decât un vis al lui Brahma.²⁰

Lumea, citim în *Noul Testament*, a fost creată prin Cuvântul-Dumnezeu: „La început era Cuvântul și Cuvântul era la Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvântul. Acesta era pentru început la Dumnezeu. Toate prin El s-au făcut și fără El nimic nu s-a făcut din ce s-a făcut. În El era viață și viața era lumina oamenilor”²¹.

Puterea visului îndrumă istoria pe o anumită cale. Reflexul literar al ideii îl aflăm în romanul lui Ștefan Heym *Relatare despre regele David*. Istoria nu învinge forța visului, adevăr pe care îl descoperă cronicarul Etan ben Hosaia, condamnat, pentru ceea ce descoperă, la „tăcerea morții”, dar nu moartea fizică, ci una mult mai rafinată: „Niciunul din cuvintele sale să nu ajungă la urechea norodului, nici pe calea vorbei, nici pe aceea a tăblițelor de lut; pentru ca numele lui să fie uitat, de

---

¹⁸ *Idem, ibidem*, p. 196.

¹⁹ *Ibidem*, p. 198.

²⁰ *Ibidem*, p. 197.

²¹ *Ioan*, cap. I, vezi 1-4.

parcă nici nu s-ar fi născut și n-ar fi scris niciodată vreun rând.”²²

În acest roman, *Vechiul Testament* este istoria unui vis, a unei așteptări determinate de acest vis. Un Profet urma să vină și să aducă mesajul ceresc, precum în vremurile de început: „Când se hotăra să grăiască, grăia printre tunetele norilor sau sub murmurul adierii vântului, prin dezlănțuirea unui profet sau prin visul unui copil, prin gura unui înger sau prin zuruitul oracolului Urim și Tumim”.²³

Etan ben Hosaia constată că forța utopiei onirice devine nimicitoare în mâinile manipulatorilor răuvoitori.²⁴ Evident, e vorba despre un alt tip de forță decât aceea de care vorbește într-un studiu Dorothy Egan: „Visele pot nu numai să fie memorate și povestite, dar și să devină o forță activă de situare în context cultural și de exprimare a personalității.”²⁵

---

²² Ștefan Heym, *Relatare despre regele David*, trad. și pref. Mihai Isbășescu, Ed. Univers, București, 1978, p. 409.

²³ *Idem, ibidem*, pp. 28 și urm.

²⁴ Despre forțele malefice care pot deturna sensul viselor de toate felurile, vezi studiul nostru *Visul și Împărăția*, Ed. Antim, Cluj-Napoca, 1998, pp. 27-58.

²⁵ Vezi *Le rêve et les sociétés humaines...*, *op. cit.*, p. 260.